

Bemiddelaars tegen wil en dank

Boeken - 17 april 2018 - Auteur: Marja Verburg

Dat de Nederlands-Duitse betrekkingen na de Tweede Wereldoorlog zijn verbeterd, is mede te danken aan *Mittler* - mensen en instanties die als een soort intermediair voor uitwisseling zorgen. Vaak worden zij als een soort helden van de verzoening gepresenteerd. Maar veel van deze 'tussenpersonen' zorgden juist voor conflict en waren er helemaal niet op uit om *Mittler* te zijn, zoals kunstenaar Armando. Hij en andere bemiddelaars-tegen-wil-en-dank komen aan bod in de bundel 'Annäherung durch Konflikt: Mittler und Vermittlung', die vandaag in Amsterdam wordt gepresenteerd.

Als je wil uitleggen waar het boek over gaat, loop je meteen al tegen de begrippen *Mittler* en *Vermittlung* aan. "Daar zijn geen goede Nederlandse vertalingen voor", zegt Britta Bendieck, medewerker van het Duitsland Instituut Amsterdam, die vorig jaar promoveerde met een proefschrift over de kunstenaar Armando. Zij schreef het artikel 'Armando - Mittler oder Provokateur?' voor de bundel. *Vermittlung* - dat is bemiddeling, uitwisseling, mediation. Bendieck spreekt gedurende het interview over tussenpersonen, intermediairs en over kennis- en cultuurtransfer.

Hoe naar deze tussenpersonen wordt gekeken, is de afgelopen decennia veranderd, zegt Bendieck. "Er is geen sprake meer van een cultuur A en een cultuur B, waartussen iemand bemiddelt. We zijn onder meer door de globalisering veel meer met elkaar verbonden geraakt. Er is een continuë uitwisseling, we leven in hybride maatschappijen. Er zijn zoveel informatiebronnen - zo'n intermediair lijkt nu misschien bijna overbodig." Toch spelen cultuur- en andere verschillen tussen landen nog steeds een belangrijke rol, meent Bendieck. "Die ander is nog steeds nodig om je eigen identiteit te definiëren. Daarom zijn er ook nog steeds intermediairs nodig."

In het boek 'Annäherung durch Konflikt: Mittler und Vermittlung' komen heel uiteenlopende figuren, instanties en begrippen uit verschillende periodes aan bod. Choreografe Pina Bausch bijvoorbeeld, die vanaf de jaren zeventig furore maakte; schrijver Wladimir Kaminer, die in 1990 vanuit Rusland naar Duitsland kwam; de Deutsche Akademische Austauschdienst DAAD, die wetenschappelijke uitwisselingen organiseert; de *Vermittlungsfunktion* van het woordje *sogenannt*;

Karl May, de schrijver van Winnetou; de rol van Europese diasporanetwerken in koloniaal Noord-Amerika; en ook kunstenaar Armando.

Wrijving

‘Annäherung durch Konflikt: Mittler und Vermittlung’ (Heidelberg 2017) is mede ontstaan naar aanleiding van de conferentie over *Mittler* en *Vermittlung* die in 2015 in Amsterdam en Utrecht werd georganiseerd door Franse en Nederlandse Germanisten. Samenstellers van de bundel zijn Nicole Colin (Université Aix-Marseille en Universiteit van Amsterdam), Patrick Farges (Université Sorbonne Nouvelle Paris) en Fritz Taubert (Université de Bourgogne). [Meer over het boek en de presentatie](#)

Armando is een Nederlandse schilder, beeldhouwer, schrijver, dichter, journalist, film- en theatermaker. Hij schreef veel over Duitsland en de Duitsers en provoceerde daar ook mee, vertelt Bendieck. Hij liet Duitsers - in de decennia na de oorlog in Nederlandse ogen vooral daders - bijvoorbeeld ook als slachtoffers zien. “Daarmee dwong hij Nederlanders met andere ogen naar Duitsers te kijken en de beelden die ze van de ander en van zichzelf hadden te reflecteren.”

Maar Armando zou zichzelf zeker geen *Mittler* hebben genoemd, zegt Bendieck. “Oh nee”, lacht ze. “Hij is een kunstenaar. Een kunstenaar wil vrij zijn. Maar een kunstenaar werkt wel in een bepaalde context, daar kun je je niet los van maken.” Voor Armando was dat de Duits-Nederlandse context en die van de Duitse bezetting. Hij groeide als jongetje op vlakbij kamp Amersfoort, waarvandaan de nazi’s mensen doorvoerden naar de concentratiekampen. “Hij speelde in de bossen eromheen en vanuit zijn kinderkamer zag hij de schijnwerpers van het kamp.” Dat heeft hem getekend, zegt Bendieck.

Armando creëert bewustzijn voor de eigen reflectie, in dit geval van de Nederlanders ten opzichte van de Duitsers en ten opzichte van henzelf. Hij deed dat bijvoorbeeld met het boek ‘De SS'ers: Nederlandse vrijwilligers in de Tweede Wereldoorlog’, dat in 1967 verscheen. De [commentaarloze interviews met de SS'ers](#) leverden een storm van kritiek op. Het was *not done* SS'ers zo aan het woord te laten. “Het zorgde voor conflict”, zegt Bendieck. “Maar door conflict ontstaat ook toenadering. Want stap 2 kan begrip zijn. Je wordt door het conflict, de wrijving, gedwongen met het thema bezig te zijn, een ander standpunt toe te laten. Op die manier blijft interesse bestaan. Desinteresse is veel erger. Dan is er geen uitwisseling meer.”

Behoefte om te categoriseren

Maar op het moment dat hij zo'n boek publiceert, is Armando toch een *Mittler*?

“Ja, provocatie heeft een *vermittelnde* functie”, zegt Bendieck. “Maar hij had niet de intentie een *Mittler* in de Nederlands-Duitse betrekkingen te zijn of daarin iets aan te passen. Voor hem ging het om daders, slachtoffers en meelopers of *bystanders*. Deze universele figuren zijn van alle tijden. In dit geval komen ze toevallig in een Nederlands-Duitse context voor.”

Armando confronteerde mensen met hun behoefte om te categoriseren. De vijand, dat is een makkelijk begrip, legt Bendieck uit. Dat is per definitie negatief, de ander tegen wie je je kunt afzetten. Maar een bondgenoot, daar moet je je best voor doen. “Nuances zijn gewoon vermoeiend. Die vermijden mensen liever. Iemand als Armando confronteert je daar dan mee en laat zien hoe makkelijk het denken in vooroordelen is. Dat is ongemakkelijk.”

Je moet naar de ander blijven luisteren, ook al is het een vijand, zegt Bendieck: ga met hem in gesprek. “Anonimiseren is gevaarlijk: dan ontmenselijk je de ander. Dat zie je nu bijvoorbeeld in de vluchtelingencrisis.” Daarom blijven *Mittler* belangrijk, ook nu, zegt Bendieck. “Ze brengen een andere cultuur op je netvlies, of je dat nou wil of niet. En ongeacht of het hun bedoeling is.”

Dit is een artikel gedownload via [duitslandinstituut.nl](https://www.duitslandinstituut.nl).

Artikel: <https://www.duitslandinstituut.nl/artikel/25731/bemiddelaars-tegen-wil-en-dank>